



משפט יצחק

ניכור הורי והעברת משמורת

טובת הילד בין זכות לקשר, תלונות שווא והכרעה שאסור לדחות

גיליון 50 • משמורת וניכור הורי • ט' באלול תשפ"ו

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

יצירה מקורית מאת הרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

ילד חדל לדבר עם אביו. תחילה נדחתה פגישה אחת, אחר כך שתיים; בהמשך הופיעו טענות קשות, בדיקות, תלונות והחלטות שלא קוימו. בית הדין ניסה טיפול, קנסות ומרכז קשר — והקשר הלך ונכרת. האם רשאי בית הדין להעביר משמורת מן ההורה המנכר, או שמא עצם הזעזוע שבהעברה מסוכן לילד יותר מן הניכור?

אין בנושא זה סיסמאות בטוחות. יש ילדים שמתרחקים מהורה מסיבה אמיתית; יש הורים המשתמשים במונח "ניכור" כדי להתחמק מאחריות; ויש מקרים קשים שבהם ילד מאבד הורה לא מפני שההורה פגע בו, אלא מפני שנשמתו גויסה למלחמה שאינה שלו. בית הדין חייב להציל את הקשר — אך רק לאחר בירור מקצועי, סבלני ומבוסס.

השאלה המרכזית

מהי טובת הילד לפי דין תורה, איזה משקל יש לרצונו, מתי יש לראות בהתנגדותו תוצר של ניכור, ומהם התנאים ההלכתיים והראייתיים להעברת משמורת או לצמצום זמני שהות?

א. הילד אינו פרס להורה

הרמב"ם בהלכות אישות פרק כא והשולחן ערוך אבן העזר סימן פב הביאו את דיני החזקת הבנים והבנות לאחר פירוד. אולם כבר בדברי הראשונים ונושאי הכלים מבואר שהסדרים אלה אינם זכות קניינית של האב או האם; עיקרם תקנת הילד וטובתו.

לכן אין לקרוא את הלשון "הבת אצל אמה לעולם" כפקודת ברזל המתעלמת מסכנה, הסתה או הזנחה. בית הדין הוא אביהם של קטינים במקום שבו אין מי שמגן עליהם כראוי, ועליו לבחון היכן יגדלו בתורה, בבריאות ובנפש מיושבת. טובת הילד כוללת גם קשר עם שני הוריו, ככל שאין בכך סיכון.

ב. "אל תגעו במשיחיי" — נפש הילד אינה כלי מלחמה

המסית ילד נגד הורה פוגע בשלושה: בהורה, בילד וביכולת בית הדין להגיע לחקר האמת. מצוות כיבוד אב ואם אינה היתר לכפות קשר מסוכן; אך מקום שההורה מיטיב ואין סכנה, עקירתו מלב הילד היא פגיעה רוחנית ונפשית חמורה.

גם איסור לשון הרע ורכילות עומד ברקע, אך אין להשתמש בו להשתקת דיווח אמיתי. כאשר יש חשש לפגיעה, חובה לבדוק ולהגן. ההבדל בין הגנה להסתה נמצא בראיות: האם הטענה נבדקה; האם ההורה משתף פעולה; האם גרסת הילד השתנתה לפי הסביבה; והאם גורמי המקצוע מצאו בסיס ממשי לחשש.

ג. רצון הילד — קול חשוב, לא פסק דין

ככל שהילד בוגר יותר, יש משקל לרצונו. אולם ילד בסכסוך נאמנויות יכול לדבר בקול שאינו כולו שלו. לכן אין די במשפט "הוא לא רוצה". יש לברר אם הרצון עקבי, אם הוא מנומק בחוויות קונקרטיות, אם הוא תואם את ההיסטוריה, ואם ניתן לילד מרחב חופשי מאיום ומריצוי.

דיין המאמין אוטומטית לכל אמירה עלול להפקיר ילד לפגיעה; דיין המבטל אוטומטית את דבריו עלול לעשות אותו הדבר. החכמה היא לחבר שמיעה בלתי אמצעית עם תסקירים, טיפול, תיעוד והתרשמות ארוכת זמן.

ד. סולם התערבות — מן הקל אל הכבד

העברת משמורת היא צעד קיצוני. קודם לה ראוי לבחון הוראות ברורות, טיפול משפחתי, הדרכה הורית, מרכז קשר, מינוי אפוטרופוס לדין, תסקיר, מומחה וסנקציות מידתיות על הפרת החלטות. רק כאשר אמצעים אלה מוצו, והנזק מן המצב הקיים חמור מן הזעזוע שבהעברה, מגיעים לצעד האחרון.

הסדר הדרגתי חשוב גם לאחר ההעברה. המטרה אינה להעניש את ההורה המנכר אלא לשקם את הילד. אם ההורה משנה דרכו ומשתף פעולה, יש לבחון הרחבת קשר; ואם מתברר שהאבחון היה שגוי, יש לתקן במהירות.

ביקורת הלכתית נחרצת: בתי דין המסתפקים בעוד תסקיר ועוד אזהרה, שעה שילד הולך ונעקר מאביו או מאמו, אינם נוהגים בזהירות אלא בדחייה. זהירות שאינה מגיעה לעולם להכרעה היא שם נאה לחוסר מעש. מנגד, העברת משמורת על סמך קלישאה מקצועית אחת היא פזיזות עטופה בחלוק לבן. דין אמת דורש מדרג, תיעוד ומועד ברור: אם אין שינוי — עוברים לשלב הבא.

ה. תיק 1192019/2 בבית הדין הגדול

פסק הדין של בית הדין הרבני הגדול בתיק 1192019/2, בהרכב הרב שלמה שפירא, הרב אברהם שינדלר והרב מימון נהרי, ניתן ביום כ"ח באלול תשפ"ד (1.10.2024). האם ערערה על החלטת בית הדין האזורי בבאר שבע להעביר את שני הילדים למשמורת האב.

מן החומר עלה הליך ארוך ובו יותר ממאה החלטות, מעורבות גורמי רווחה ומומחית, קנסות ואזהרות. בית הדין האזורי קבע שהאם הפרה הסדרי שהות, לא שיתפה פעולה והעלתה טענות חמורות נגד האב שנבדקו. לאחר שניסיונות מתונים לא הועילו, הועברה המשמורת לאב ונקבעו מפגשי האם במרכז קשר.

בית הדין הגדול דחה את הערעור. הודגש שהעברת משמורת היא חריגה וקשה, אך נעשתה לאחר מעקב ממושך, חוות דעת מקצועיות והתרעות מפורשות. במקביל נותרה הדרך פתוחה לאם להרחיב את הקשר אם תשתף פעולה ותכיר בחשיבות הקשר עם האב. זהו עיקר נכון: הגנה נחושה על הילד בלי להפוך החלטה

ו. טענת פגיעה מינית או אלימות

אין דבר מסוכן יותר מזלזול בטענה לפגיעה בילד; ואין דבר הרסני יותר מהמצאת טענה כזו לצורך ניתוק. לכן כל תלונה טעונה בדיקה מקצועית מיידית, תוך צמצום חקירות חוזרות ופולשניות. סגירת תיק משטרתי לבדה אינה תמיד מוכיחה שקר, אך הצטברות של בדיקות, סתירות והתנהלות מכשילה עשויה לבסס מסקנה.

בעל דין צריך להיזהר בלשונו. לא כל אי-הוכחה היא "תלונת שווא", ולא כל תלונה היא אמת. בבית הדין יש להציג מסמכים, מועדים, גורמי טיפול ותוצאות בדיקה — ולא להשאיר את ההכרעה לרושם רגשי.

ז. מבחן מעשי

1. תעדו הפרות בזמן אמת: הגעה, ביטול, הודעות והחלטות.
2. דרשו תוכנית טיפול עם יעדים: לא "המשך טיפול" בלי מועד ומבחן הצלחה.
3. הבחינו בין סכנה לניכור: כל טענה חמורה תיבדק; כל הסתה תטופל.
4. בקשו מדרג סנקציות: התראה, קנס, שינוי זמני שהות והעברה רק לפי הצורך.
5. שמרו על שפה נקייה: מטרת הטיעון להציל קשר, לא להשפיל את ההורה האחר.
6. הציעו מסלול שיקום: גם לאחר הכרעה קשה יש להשאיר פתח לתיקון.

ח. מסקנה

- א. משמורת נקבעת לפי טובת הילד, לא כזכות קניינית של ההורה.
- ב. רצון הילד נשמע, אך נבחן לצד ראיות ומצב נאמנויותיו.
- ג. ניכור הורי חמור עשוי להצדיק העברת משמורת לאחר מיצוי אמצעים מתונים.
- ד. תלונות פגיעה מחייבות בדיקה יסודית; סגירת תיק לבדה אינה תמיד מכריעה.
- ה. החלטה נכונה כוללת גם תוכנית שיקום ומעקב.

הקשר עם הילד הולך ונקטע?

משרדנו מסייע בבניית תשתית ראייתית, בקשות דחופות, תגובה לתסקירים וערעורים, תוך הצגת מקורות ההלכה והפסיקה הרבנית. המידע כללי ואינו תחליף לייעוץ פרטני.

מקורות עיקריים

- רמב"ם, הלכות אישות פרק כא.
- שולחן ערוך אבן העזר סימן פב ונושאי כליו.
- שולחן ערוך חושן משפט סימנים יד ורצ.
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 1192019/2, בהרכב הרב שלמה שפירא, הרב אברהם שינדלר והרב מימון נהרי (1.10.2024).

